

Over het Nanocyperion in Twente

door

E. J. WEEDA (Hengelo, Ov.)

Het Nanocyperion *flavescentis* omvat pioniervegetaties van vochtige, stikstof-arme, zandige grond, welke tegenwoordig tot de meest kwetsbare plantengemeenschappen behoren. Met name geldt dit voor de associatie die altijd als prototype van het verbond is opgevat, het Cicendietum *filiformis*. Deze associatie kwam vroeger in Twente relatief veel voor, maar is thans grotendeels verdwenen ook van vele plaatsen waar zij redelijkerwijs te verwachten is. Toch blijkt zij nog „potentieel-aanwezig” te zijn getuige een recent voorkomen in Enschede.

Het *Spergulario-Illecebretum* en het *Isolepido-Stellarietum* komen nog vrij geregeld voor, hoewel het laatste veelal fragmentarisch en vermengd met *Glycerio-Sparganion*- en *Bidention*-elementen. Het *Eleocharetum ovatae* is vertegenwoordigd door *Eleocharis acicularis*, die echter alleen differentiërend en niet typerend voor de

associatie is: haar voorkomen heeft niet het efemere karakter van b.v. *Limosella aquatica* en *Cyperus fuscus*. *Eleocharis acicularis* is te vinden in een enkel uiterwaardpoeltje langs de Dinkel, tezamen met *Peplis portula*. *Cyperus fuscus* werd vroeger op een paar plaatsen in de omgeving van Weerselo aangetroffen.

De plant waarnaar het verbond is genoemd, *Cyperus flavescens*, kwam lang geleden in het oosten des lands voor, maar is hier in Twente na 1906 niet meer gevonden.

Cicendietum filiformis

Van de kensoorten van het Cicendietum kwamen vroeger *Cicendia filiformis*, *Radiola linoides* en *Juncus tenageia* veel voor. De laatste heeft in zekere mate nog, en had vroeger in elk geval een optimum in zijn verspreiding in Twente. Recente vondsten zijn o.a. gedaan in het Aamsveen en in Enschede. *Cicendia* en *Radiola* zijn voor ongeveer 15 jaar nog gevonden in het Schanebroek bij Luttenberg. *Juncus capitatus* kwam nog in 1944 en 1946 voor aan de Dinkel en bij Volthe; deze vondsten behoren tot de meest recente van deze soort. *Juncus mutabilis* is sinds tientallen jaren niet meer in Twente aangetroffen.

In de laatste jaren kwam het Cicendietum voor in Enschede, in een afgraving aan de Ter Kuilestraat. Momenteel wordt daar hevig „gebulldoerd”; over de toekomst ervan valt niets te voorspellen, behalve dat het uiteindelijk een haven wordt. Deze afgraving stond vroeger vol water, maar omstreeks 1964 zakte het waterpeil plotseling een heel eind. De zuidwesthoek kwam droog te liggen: een landschapje in miniatuur met heuveltjes en delletjes. Langs één van de heuveltjes kwamen in 1966 verscheidene exemplaren van *Juncus tenageia* voor (waarschijnlijk heeft ze zich dus in 1965 gevestigd) en in het belendende delletje in 1967 *Cicendia filiformis*. De soortenlijst van dit delletje bevat verder de zeldzame *Alopecurus aequalis*, een mooi grasje met oranje helmknoppen, in aantal en zich uitbreidend, *Sagina procumbens*, *Gnaphalium uliginosum*, *Juncus bufonius*, *Alisma plantago-aquatica*, vrij veel *Scirpus setaceus* (ook verder vrij talrijk in de afgraving), *Rorippa islandica*, *Myosotis caespitosa*, *Poa annua*, *Holcus lanatus*, *Plantago major*, *Juncus tenuis*, *Callitriche* sp., *Ranunculus aquatilis* subsp. *peltatus*, *Juncus bulbosus*, *J. articulatus*, *J. effusus*, „dwergbiezen” gemengd met *Agropyro-Rumicion* *crispi*-elementen en weinig *Bidention*-planten.

Deze zeldzame plantengroei kwam maar in één delletje voor. Langzamerhand breidden *Rorippa islandica* en *Alopecurus aequalis* zich sterk uit en overwoekerden met hulp van *Polygonum*-soorten en *Bidens tripartitus* de dwergbiesjes van het delletje. Wel vestigde zich nog *Peplis portula*, maar met het Cicendietum was het afgelopen. Tussen de talrijke *Juncus supinus* heb ik ijverig gezocht naar zijn twee zeldzame naaste verwanten, maar zonder resultaat.

Andere delen van de afgraving bevatten (geïsoleerde) groeiplaatsen van de min of meer zeldzame soorten *Pilularia globulifera* (in een geultje langs een fabriek in groot aantal), *Samolus valerandi* (in één kuiltje), *Lycopodium inundatum*, *Hypericum humifusum* (noordoostzijde afgraving) en *Senecio congestus* (in 1968 florissant in de eigenlijke afgraving op slijkachtige grond, in 1969 niet gevonden). Ook *Juncus squarrosus*, *Calluna vulgaris*, *Marchantia polymorpha* en *Salix purpurea* zijn in deze omgeving gevonden. Als waterplanten kwamen in de afgraving voor *Myriophyllum spicatum*, *Ranunculus aquatilis* subsp. *peltatus*, *Potamogeton natans* en *P. pectinatus* en *Callitriche platycarpa*. Deze leiden nu een kwijnend bestaan.

Spargulario-Illecebrellum

Alle vier hier voorkomende kensoorten zijn van spoorwegvindplaatsen te vermelden. *Corrigiola litoralis* komt als stationsplant voor in Almelo, in het verlengde van de noordkant van het perron, op fijn grint, waar ik de plant kon verzamelen dank zij de welwillende medewerking van de perronopzichter. Er groeiden verder *Spargularia rubra*, *Senecio viscosus* en *Betula verrucosa* (uiteraard dwergexemplaatjes).

Tussen de rails van een smalspoortje langs de Postweg ten zuiden van Oldenzaal, op zand, groeiden *Digitaria ischaemum*, *Polygonum aviculare*, *Leontodon nudicaulis* en *Illecebrum verticillatum*.

Een „specimen” van de associatie met veel verbondskensoorten was voor een jaar of twee te vinden op een moddervlakte in de heide langs de spoorweg Hengelo-Oldenzaal. In fraaie rozetten groeiden daar *Illecebrum verticillatum*, *Spargularia rubra* en *Digitaria ischaemum*. Verder waren er o.a. te vinden *Hypericum humifusum*, *Veronica serpyllifolia*, *Peplis portula*, *Scirpus setaceus*, *Gnaphalium uliginosum*, *Sagina procumbens*, *Juncus bufonius*, *J. tenuis*, *J. bulbosus*, *J. articulatus*, *J. effusus*, *Ranunculus flammula*, *R. repens* en een aantal adventiefplanten. Het afgelopen jaar was het terrein echter zo droog dat er vrijwel niets van viel terug te vinden.

Illecebrum verticillatum komt vooral in Zuid-Twente nog vrij geregeld voor langs heidepaadjes en zandwegen. *Digitaria ischaemum* is niet zeer algemeen, maar komt o.a. vrij veel voor langs de zandweg langs het Kanaal Almelo-Nordhorn en langs de weg Witte Paal-Mariënberg.

Isolepido-Stellarietum

Deze plantengemeenschap komt in Twente betrekkelijk veel voor op zandige plaatsen langs beekoevers, meestal echter fragmentarisch. *Scirpus setaceus* is plaatselijk vrij gewoon in deze streek, maar wordt niet vaak langs beekoevers aangetroffen. Langs de Dinkel is hij hier en daar te vinden. Het gewone gezelschap van zandige „strandjes” langs beken bestaat uit *Stellaria alsine*, *Peplis portula*, *Veronica beccabunga* en *V. serpyllifolia*, *Juncus bufonius* en *J. tenuis*, *Polygonum hydropiper*, *Sagina procumbens*, *Bidens tripartitus*, *Gnaphalium uliginosum* en *Callitriche* sp(p.). Langs de Dinkel komt de associatie het best tot ontwikkeling en ook vinden wij daar de associatie van waterrepijs en waterpeper, met *Veronica anagallis-aquatica*, *V. catenata*, hun hybride *V. × lackschewitzii*, *V. beccabunga* en *Scrophularia aquatica*.

Vroeger kwam langs de Dinkel ook het Cicendietum voor; het water is daarvoor nu niet meer (nog niet?) zuiver genoeg. Wanneer echter de Dinkel weer voldoende schoon is, is er enige kans op herstel, omdat de strandjes elke winter onder water staan en dus elke zomer weer een min of meer „maagdelijke” bodem voor het Cicendietum hebben te bieden. In elk geval is het zeer de moeite waard er nauwkeurig op te letten.

Summary

The author describes three associations of the alliance *Nanocyperion flavescentis* as they occur in Twente (prov. Overijssel). The Cicendietum filiformis, formerly relatively common there, has now disappeared for the greater part; the Spargulario-Illecebrellum and the Isolepido-Stellarietum are still found in several localities.